

**Nieuwsbrief
nr. 19 / juni 2024**

Beste Vrienden,

In deze nieuwsbrief informeren wij u met name over de komende activiteiten van de Vrienden van St. Gerlach. Deels is dat een herinnering en betreft het activiteiten die we al in de nieuwsbrief van mei 2024 aankondigden: het bezoek aan Museum Valkenburg op 22 juni 2024 en de opening en inzegening van het kruiswegpark op 29 juni 2024, maar het gaat ook alvast om de voettocht met St. Gerlach van Houthem naar de Servaasbasiliek op 31 augustus 2024.

Verder aandacht voor het einde van het Broonkseizoen in het heuvelland. De Gerlachus parochies van Houthem-St. Gerlach en Banholt vierden in hetzelfde weekend de Broonk en liepen op 19 mei 2024 hun Sacramentsprocessie. Tussen 30 mei en 6 juni 2024 was er vervolgens het Sacramentsoctaaf in het Sacramentsstadje Meerssen (zie foto hieronder), waar in 1222 het Eucharistisch Bloedwonder plaatsvond en in 1465 het Brandwonder.

Eucharistische devotie is er in Valkenburg niet alleen rond Sacramentsdag. In de Priorij Regina Pacis in Valkenburg-Oost koesteren de Benedictinessen van de Altijddurende Aanbidding de Eucharistische Devotie het hele jaar door. Zij wonen in het klooster samen met andere slotzusters, de Dienaressen van de Heer en de Maagd van Matará' (SSVM). We bezochten deze slotzusters onlangs vanwege een aan St. Gerlach gewijde kluizenarij in de tuin van het klooster en zullen van dat bezoek in een volgende nieuwsbrief verslag doen.

We sluiten deze Eucharistisch getinte nieuwsbrief af met een fotorapportage van de Sacramentsprocessies in Houthem en Banholt en met een bijdrage over het Internationale Eucharistische Congres dat van 22 tot en met 27 juli 1924 in Amsterdam plaatsvond en derhalve in juli a.s. haar 100-jarig jubileum viert.

Tot slot kunnen we u informeren dat Joep Pluymaekers het bestuur van Vrienden van St. Gerlach zal gaan versterken. Joep woont in Houthem en is daar o.a. jarenlang lid van het kerkbestuur van de St. Gerlachusparochie geweest. Hij zal de functie van secretaris van Jos Lodewick overnemen, die de functie van penningmeester van Hella Binnendijk overneemt, die zonder functie aan het bestuur verbonden zal blijven. Er is nog ruimte voor verdere versterking van het bestuur en van commissies in verband met specifieke activiteiten, maar met vier bestuurders zijn we in elk geval voldoende sterk om ook komende jaren onze activiteiten voort te zetten.

Hopelijk zien we elkaar bij het bezoek aan Museum Valkenburg of bij de inzegening van het kruiswegpark (zie daarover meer in deze nieuwsbrief) en anders bij de pelgrimage van het graf van St. Gerlach naar het graf van St. Servaas.

Met vriendelijke groet,

Het bestuur van de Vrienden van St. Gerlach

OP 22 JUNI 2024 SAMEN MET DE VRIENDEN VAN ST. GERLACH NAAR HET MUSEUM VALKENBURG VOOR LIMBURGSE KUNST

Op 22 juni 2024 organiseren we een bezoek aan Museum Valkenburg voor de Vrienden van St. Gerlach en de vrijwilligers van het heiligdom in Houthem naar de tentoonstelling "Limburgse Beeldende Kunst 1910-1975". Het gaat om werken van Limburgse kunstenaars, zoals Rob Graafland, Edmond Bellefroid, Henri Jonas, Guillaume Eberhard, Han Jelinger, Charles Hollman, Charles Eijck, Hubert Levigne, Charles Vos en Willy Gorissen, die verzameld zijn door één van de Vrienden van St. Gerlach, Tom Cremers. Tom zelf zal ons dan om 14.45 uur rondleiden door de tentoonstelling.

We verzamelen dus op 22 juni 2024 om 14.45 uur bij de ingang van Museum Valkenburg aan de Grotestraat 31 in Valkenburg aan de Geul. De rondleiding wordt door Tom gratis gegeven. De tentoonstelling zelf kost EUR 8 per persoon (maar is gratis als u een Museumjaarkaart heeft).

OPENING VAN HET KRUISWEGPARK ST. GERLACH: 29 JUNI 2024

Op zondag 29 juni 2024 wordt om 16 uur na de Federatiemis het kruiswegpark geopend waarna de kruiswegstaties van Leo Dortants door pastoor Dieteren in het kruiswegpark zal worden ingezegend.

FOTORAPPORTAGE BROONK IN TE BANNET

De Sacramentsprocessie van Banholt is één van de mooiste van het heuvelland. De straten en huizen van Banholt waren ook in 2024 als altijd weer prachtig versierd.

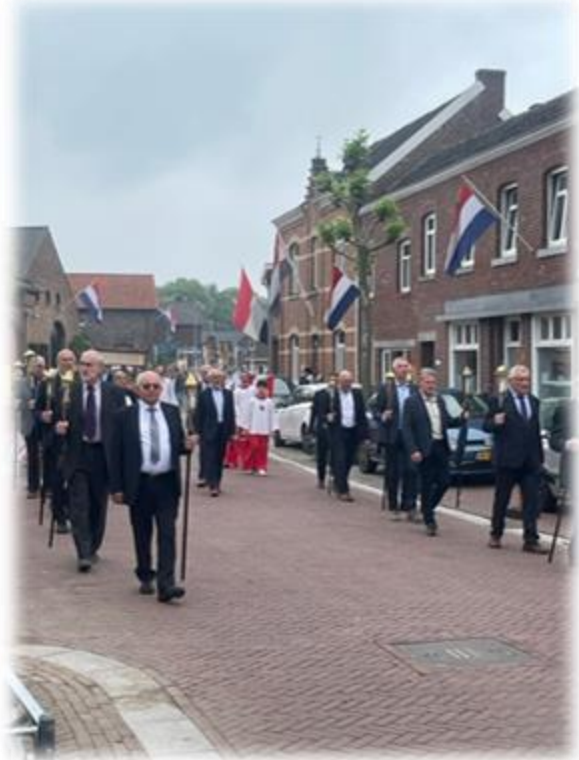

Het Tantum Ergo gevolgd door het kamerschieten bij het rustaltaar

Rechts: jonkheid met vaandel met afbeelding van St. Gerlach. Onder: ook de Banholtse jeugd moest bij het rustaltaar even bijkomen.

Links: het gemeentebestuur van Eijsden-Margraten was met diverse wethouders vertegenwoordigd en rechts: een devote broederschap. Onder: er waren diverse groepen van schoolkinderen. De kinderen worden in Banholt via ouders en basisschool al op jonge leeftijd bij de Broonk betrokken.

Onder links: de harmonie Amicitia; de trots van Banholt. Onder rechts: de jonkheid draagt een beeld van St. Gerlach samen met een relikhouder met een relik van St. Gerlach mee in de processie.

FOTORAPPORTAGE BROONK IN HOUTHEM

100 jaar Internationaal Eucharistisch Congres te Amsterdam¹

Adoro te devote is een Eucharistische hymne die wordt toegeschreven aan de heilige Thomas van Aquino (1225-1274). Het is een katholieke gewoonte om deze hymne geknield te zingen voor het in de monstrans uitgestelde Allerheiligste: de tijdens de Heilige Mis geconsacreerde hostie. Adoro Te is ook de naam van de stomme film die in 1924 werd gemaakt van het 27ste Internationaal Eucharistisch Congres dat van **22 tot en met 27 juli 1924** in Amsterdam plaatsvond. Amsterdam was tijdens het congres vijf dagen lang in de ban van een massale manifestatie van roomse godsdienstigheid. Nooit waren er zoveel kardinalen in Nederland bijeen geweest. Elke katholiek werd bij de manifestatie betrokken door de uitgebreide aandacht in kranten, tijdschriften en het bioscoopjournaal, en door de dagelijkse missen in elke kerk en kapel in het hele land. De film Adoro Te (Ik aanbid U) toonde met luchtopnamen de 70.000 à 80.000 katholieken die meededen aan de slotprocessie van deze manifestatie: de *‘grootste en meest indrukwekkende processie, die ooit in ons land is aanschouwd’*. Door deze film konden katholieke slotzusters elders in het hele land kennis nemen van het congres.

Het voorspel

Het fenomeen van de Internationale Eucharistische Congressen ontstond eind 19e eeuw als een lekeninitiatief. Het eerste congres werd gehouden in 1881 in Lille op initiatief van de Française Émilie Tamisier (1834-1910). Tamisier had het idee van ‘Eucharistische bedevaarten’ voor ogen, waarbij de verering van het heilig sacrament en het herstel van Christus – als antwoord op het liberale klimaat waarin Christus geweld werd aangedaan – centraal stonden. Zij was geïnspireerd door Pierre-Julien Eymard (1811-1868), stichter van de Sacramentijnen (Congregatie van het H. Sacrament (1856)) en een groot promotor van de devotie voor de eucharistie, kindcommunie en ‘altijd durende aanbidding’. Pater Wim van Meijgaarden is een Sacramentijn, die zowel in Meerssen als in Houthem-St. Gerlach goed bekend is.

Eucharistische congressen kenmerkten zich ook door een ideologische component waarin het concept van het **‘Sociale Koningschap van Christus’** centraal stond. Deze katholieke ideologie rond de Christus Eucharisticus moest een antwoord geven op het liberalisme en socialisme. Mede door de opkomst van de democratie in het laatste kwart van de 19^e eeuw zocht paus Leo XIII (1878-1903) een nieuwe maatschappelijke basis voor het katholicisme door de introductie van de katholieke sociale leer. Zijn opvolger paus Pius X gebruikte de congressen om de devotie voor de eucharistie te intensiveren. Hoogtepunt vormde de door de pauselijke legaat gecelebreerde H. Mis op de laatste dag van het

¹ Geschreven met hulp van een artikel van Vefie Poels: *De betekenis van het 27e Internationaal Eucharistisch Congres voor de ontwikkeling van het Nederlandse katholicisme*. DNK, Volume 43, Nr. 93, Dec. 2020, p.95 – 133

congres. Tijdens de congressen werd Christus Koning, in de gedaante van het heilig sacrament, in een processie in triomf door de straten van de organiserende stad gevoerd. De pauselijke legaat die op het congres in Amsterdam de Heilige Vader, de paus dus, vertegenwoordigde was de Nederlandse Redemptorist kardinaal Willem van Rossum (1854-1932).²

Links: de Christus Eucharisticus. Onder het affiche voor het congres (Jan Toorop)

Hoe moeten we in die tijd de rol van de katholieke kerk in Nederland zien? Op politiek terrein zaten de katholieken na het in 1917 ingestelde algemene kiesrecht stevig in het zadel met de eerste katholieke premier Ruijs de Beerenbrouck (1918-1925) en met katholieke voorzitters in de Eerste en de Tweede Kamer. Ook het feit dat er na eeuwen weer een Nederlandse kardinaal was en dat in 1923 de Katholieke Universiteit in Nijmegen geopend werd, vervulde katholieken met trots. Het geloofsleven bloeide, wat zich uitte in toenemend kerkbezoek, devoties, priesterroeping en groeiende orden en congregaties. Het initiatief om het Internationaal Eucharistisch Congres naar Amsterdam te halen was een teken van de bloei van het godsdienstig leven in Nederland en een signaal dat de Nederlandse katholieken een volwaardige plaats hadden in de wereldwijde Katholieke Kerk.

Het Internationaal Eucharistisch Congres en de komst van Van Rossum naar Nederland als pauselijke legaat brachten echter ook spanningen met zich mee. Men was bang voor protestantse onrust

² Hij overleed in Maastricht en werd begraven in het Redemptoristenklooster in Wittem waar een grafmonument in de kerk aan hem herinnert.

wanneer de katholieken zich te triomfantelijk zouden gedragen en zo de bestaande politieke balans in gevaar zouden brengen. Ruijs de Beerenbrouck zag het congres met grote zorg tegemoet en vreesde dat het bij de protestanten in Nederland negatieve reacties zou oproepen. *‘Eucharistische congressen worden immers begeleid door uitgebreide publieke processies met kardinalen, bisschoppen en prelaten in kleurrijke liturgische gewaden voorop, en massale Eucharistievieringen in de open lucht, het bezoek van een pauselijke legaat, die met grote eer ontvangen pleegt te worden – kortom, alles wat de protestanten niet graag in het openbaar zien gebeuren’* aldus Ruijs. In 1921 had Ruijs aan Van Rossum geschreven dat *‘de versterkte positie van de Katholieken in Nederland veel protestanten ergert.*

Afgezien van de spanning die mogelijk op zijn coalitie zou komen te staan, vormde de komst van Van Rossum voor Ruijs de Beerenbrouck ook een staatkundig probleem. De katholieke minister Aalberse schreef in zijn dagboek dat het voor de drie katholieke ministers een moeilijk geval was. *‘De kardinaal komt als legaat van den paus. Moest de regering en de koningin hem begroeten?’* Als christelijke natie met een protestants staatshoofd maar met een grote katholieke minderheid, was het de vraag hoe men Van Rossum moest welkom heten die als legaat de paus persoonlijk vertegenwoordigde.

Na lang beraad en mede gezien het feit dat de kardinaal niet kwam om het land te bezoeken maar voor het Eucharistisch Congres, meenden de katholieke ministers dat zij noch de koningin noch het kabinet konden adviseren om de kardinaal te ontvangen om de protestanten niet te provoceren. Uit het feit dat de komst van de legaat niet officieel was aangekondigd, werd afgeleid dat het Vaticaan ook geen officiële ontvangst verwachtte. Besloten werd dat de drie katholieke ministers slechts op persoonlijke titel een aantal hoogtepunten van het congres zouden bijwonen, niet namens de regering maar gewoon omdat ze katholiek waren. Zo besloten de katholieke ministers dat er geen officiële ontvangst zou zijn van regeringswege. Bovendien werd ingezet op een sobere ontvangst voor zover dat mogelijk was. Dat leidde ertoe dat men de organisatoren niet de vrije hand liet.

Van Rossum handelde als legaat echter volgens het canonieke recht als alter ego van de paus. Vanuit die optiek negeerden koningin en regering niet alleen de Nederlandse kardinaal, maar de paus zelf. Vooral de particuliere secretaris van Van Rossum, de Roermondse jurist Drehmanns CSSR, wond zich daarover op. Terwijl de kardinaal in Wenen kort na aankomst in particuliere audiëntie was ontvangen door keizer Frans-Jozef I en in het Radetsky-appartement op de keizerlijke Hofburg logeerde, was koningin Wilhelmina tijdens het congres op vakantie in Noorwegen en logeerde de pauselijke legaat bij de zakenman Willem Dreesmann, die voor de gelegenheid een kapel in zijn huis had laten inrichten. En waar twaalf jaar eerder in Wenen de burgemeester van de stad Van Rossum als pauselijke legaat had ontvangen, werd vanuit de gemeente Amsterdam gesuggereerd dat Van Rossum zelf zijn opwachting moest gaan maken bij de burgemeester van Amsterdam. De rollen zouden echter worden

omgedraaid. Nadat Bernard Eras, lid van het reisgezelschap van de kardinaal, op 22 juli zijn opwachting op het gemeentehuis had gemaakt om te bedanken voor de ordelijke ontvangst, werd van Floris Wibaut als locoburgemeester verwacht dat hij met de wethouders (onder wie de katholieke wethouder Wierdels) de audiëntie van Van Rossum op 23 juli 's ochtends bezocht. Dit ondanks het feit dat de sociaaldemocraten als grootste fractie in de gemeenteraad niet geporteerd waren voor de grootschalige katholieke manifestatie in Amsterdam.

Boven: de Amsterdamse wethouders aangekomen bij de villa van de heer Dreesmann waar de katholieke delegatie op hen wacht (links).

Ook was er opwinding rond de reis naar Amsterdam van kardinaal Van Rossum. Van Rossum had eigenlijk met de trein willen aankomen, maar men weigerde de Koninklijke Wachtkamer op het Amsterdamse Centraal Station voor hem ter beschikking te stellen, waardoor men was uitgeweken naar een intocht perschip. Waar de politieken het koningshuis afstandhielden, werd de kardinaal met open armen ontvangen door de Amsterdamse vermogende katholieken. Amsterdam, waarvan de bevolking voor circa 20 procent katholiek was, werd voor de katholieke gemeenschap steeds belangrijker. Er vestigden zich steeds meer kloosters, katholieke ondernemers en kunstenaars in de stad. Zij eisten vanzelf een deel van de openbare ruimte op waardoor de katholieken steeds zichtbaarder werden in de stad. Ook in kringen rond de Stille Omgang was men jubelend over de komst van het congres naar Amsterdam.

Het Eucharistisch Congres

Ondanks alle perikelen bracht het congres een grote massa katholieken op de been. Vanaf Antwerpen voer de Nederlandse kardinaal via IJmuiden en het Noordzeekanaal naar Amsterdam. Overal langs de oevers van het IJ kreeg Van Rossum een 'grandioze ovatie' van het publiek. Een ereflottielje kwam de kardinaal tegemoet varen. Zijn schip werd al snel omringd door talloze andere schepen die Van Rossum begroetten, waaronder die van de Volendamse vissersvloot. Pater Borromaeus de Greeve – de grote spreker van het triomferend kerkbesef der katholieken – riep de kardinaal door zijn megafoon vanaf een jacht een welkom toe. Schepen langs de kade waren zo volgestouwd met toeschouwers dat zij,

net als bij de grachtentocht van het Nederlandse elftal na het behalen van het EK in 1988, dreigden te zinken. Onderweg werd de kardinaal door koren toegezongen.

In Amsterdam werden Van Rossum en zijn gevolg verwelkomd door de Nederlandse bisschoppen en wachtte hem een erewacht van Maltezer Ridders. In een stoet van 40 rijtuigjes trokken de prelaten door de Amsterdamse straten naar de St. Willibrorduskerk buiten de Veste, de grootste katholieke kerk van Amsterdam, waar het evenement zou beginnen. In de dagen die volgden droegen de aanwezige kardinalen elke dag in een van de Amsterdamse kerken de mis op voor hun land- en taalgenoten die voor het congres naar Amsterdam waren gekomen. 's Middags waren er vergaderingen en discussiebijeenkomsten voor de van heinde en verre toegestroomde katholieken en de avonden werden afgesloten met muziekuitvoeringen en grote godsdienstige manifestaties. Het Polygoonjournaal deed verslag van het congres. De historicus Piet de Rooy schreef dat *'het stadsbeeld [...] dagenlang doorschoten [was] met soutanes, pijen en paarse beffen'*.

Kardinaal Van Rossum met zijn schip, de Batavier II, op weg naar Amsterdam.

Kardinaal Van Rossum bij de slotprocessie in het stadion.

Aanvankelijk leek het erop dat het congres rimpelloos zou verlopen. Dat veranderde echter al op woensdagavond 23 juli toen de openingsbijeenkomst werd gehouden. Van Rossum las een brief van de paus voor, waarin deze verwees naar het Eucharistisch Mirakel van Amsterdam als belangrijke aantrekkingskracht van de stad en naar de middeleeuwse processies naar deze heilige plek. Na de Reformatie had de processie plaats moeten maken voor de jaarlijkse Stille Omgang van *'vele duizenden mannen'*, die *'het Geloof der Amsterdamse Katholieken ten voorbeeld voor allen stelt, maar ook het verlangen naar volledige vrijheid der Katholieke plechtigheden – welke vrijheid helaas verloren is gegaan – scherper doet gevoelen en het herstel dier vrijheid opeischt!'*. In 1921 had Ruijs nog een aanstaande grondwetsherziening die vermoedelijk zou leiden tot processievrijheid, maar hij had die niet doorgezet, waardoor het processieverbod in 1924 nog van kracht was.

De 'pauselijke eis' om vanwege het geloof van de Amsterdamse katholieken de processievrijheid opnieuw in te voeren was de protestanten niet ontgaan. Die eis leidde tot openlijke protesten. Men hekelde het feit dat het processieverbod door de kardinaal-legaat was aangesneden en verdedigde het traditionele standpunt dat Nederland als protestantse natie geen openbare, 'primitieve' en 'godslasterlijke' katholieke geloofsuitingen als processies kon tolereren. Voor Ruijs de Beerenbrouck was de pauselijke brief een pijnlijke tik op zijn vingers voor het feit dat hij de processievrijheid had opgeofferd voor zijn coalitie. Het processieverbod in Amsterdam leidde ertoe dat de grote slotprocessie, het eigenlijke hoogtepunt van de Eucharistische Congressen, problematisch was. Sinds 1848 bestond er in Nederland een processieverbod dat met name in het gebied boven de grote rivieren gold, waaronder Amsterdam. De organisatoren van het congres zagen zich dan ook genoodzaakt om net als in 1922 bij het diocesane congres, de processie binnen en om de muren van het Amsterdamse stadion te houden, waar op de slotdag van het congres ook de 'kardinaalsmis' zou worden opgedragen.

Zondagochtend, de laatste dag van het congres, begon met een algemene heilige communie in 'alle Katholieke kerken der gehele wereld' en aanbidding tot 12 uur 's middags. Het stadion – met een enorm H. Hartbeeld boven de ingang – vulde zich opnieuw tot in de nok voor de pontificale H. Mis door de kardinaal-legaat om half tien 's ochtends. De dienst in de openlucht was goed verstaanbaar omdat voor het eerst in Nederland de nieuwe uitvinding van de luidspreker werd toegepast. De mis werd opgeluisterd door een koor van 3.000 mannen en jongens. 's Middags werd het Allerheiligst Sacrament het stadion binnengedragen gevolgd door een in gebed verzonken kardinaal Van Rossum. Achter de Maltezer ridders als baldakijndragers formeerde zich de processie met de kardinalen en de andere hoge prelaten, priesters en religieuzen, de katholieke ministers onder wie minister president Ruijs de Beerenbrouck, de Limburgse politieke leider Nolens, de rector magnificus en de hoogleraren van de Katholieke Universiteit van Nijmegen, een deputatie uit leger en vloot en een schaar aan vaandels van katholieke maatschappelijke organisaties. Tienduizenden katholieken hadden zich verzameld in en rond het stadion voor de 'grootste en meest indrukwekkende processie' ooit, maar wel een die binnen de aangewezen grenzen moest worden plaatsvinden.

Bij Van Rossum bleef tijdens het congres onvrede bestaan over de afwezigheid van een officiële vertegenwoordiging van de Nederlandse regering en de koningin bij het congres. Ruijs stelde alles in het werk om de verhouding met Van Rossum recht te trekken zolang deze nog in Nederland verbleef, dat wil zeggen tot 16 augustus 2024. Ruijs die toen in Maastricht verbleef, probeerde Van Rossum in het redemptoristenklooster in Wittem te bezoeken. De verzoeken werden door Van Rossum afgewimpeld. Zijn mening in de kwestie was niet veranderd, zo liet hij weten. Ingelaste ontmoetingen waren een te grote belasting voor hem: hij was te moe en had een te druk programma. Van Rossum liet wel aan bij zijn terugkeer op 28 september 2024 aan de paus weten dat het congres zeer geslaagd

was. De Vaticaanse doelstelling – massale steun van de katholieke gelovigen voor Christus Koning, de eucharistie en de paus – was verwezenlijkt. Men leek zich in Rome niet druk te maken over het incident rond de vertegenwoordiging van koningin en regering.

Conclusie

De komst van het Internationaal Eucharistisch Congres naar Amsterdam in 1924 paste goed in de katholieke hoogtijdagen tijdens het interbellum. Een deel van de katholieke gemeenschap zag het als een uitgelezen kans om niet alleen de landgenoten, maar ook de paus en de wereld te laten zien dat de Katholieke Kerk in Nederland bruiste van leven, niet alleen op godsdienstig terrein, maar op allerlei maatschappelijke terreinen. Vijf dagen lang waren de straten van Amsterdam rood en paars gekleurd waardoor katholiek Nederland zich een week lang de stad toe-eigende, ook al werd de gebruikelijke slotprocessie verbannen naar het voetbalstadion.

Voor de **enthousiaste katholieken** was het congres ook een hommage aan Van Rossum, de eerste Nederlandse kardinaal sinds de Reformatie, die in de hoge functie van pauselijke legaat Amsterdam bezocht. Bovendien kon men laten zien dat het door de paus gestimuleerde Sociale Koningschap van Christus als ideologie en leefwijze in Nederland voet aan de grond kreeg. De organisatie van het congres kreeg veel bijval van **priesterreligieuzen van verschillende orden en congregaties**. Ook onder de **Amsterdamse leken** was het animo groot om er een onvergetelijke manifestatie van te maken. Voor de **ondernemers** was het internationale karakter van het congres een kans om buiten de landsgrenzen bekendheid te verwerven en dat gold ook voor de zelfbewuste katholieke **kunstenaarsgemeenschap** van schilders, schrijvers en cineasten.

Voor de katholieke **minister-president Ruijs de Beerenbrouck** was het congres een hoofdpijndossier. Vanaf het begin probeerde hij het enthousiasme van de organisatoren te temperen en legde hij beperkingen op om tot een sobere bijeenkomst te komen. De deelname van kardinalen en prelaten was daardoor minder groot dan verwacht. Voor de enthousiaste katholieken kwam de oproep van **Ruijs** tot terughoudendheid hypocriet over, omdat de katholieke ‘dreiging’ mede veroorzaakt werd door zijn eigen ambitieuze beleid waardoor de katholieken zulke politiek cruciale posities hadden kunnen innemen. In het licht van de verschuivingen in het godsdienstige landschap in Nederland aan het begin van de 20ste eeuw blijkt Ruijs een exponent van de oude politiek, in die zin dat de katholieken wel op de achtergrond aan de versterking van hun positie mochten werken, maar dat vooral niet te zichtbaar moesten doen om onrust bij de ‘dominees’ te voorkomen. Voor veel Nederlandse katholieken was dat tijdperk voorbij en in die zin was het Eucharistische Congres een keerpunt in het Nederlandse katholicisme.
